मतिनयेदिति होवाच स्वर्गं वयं लोकं सामाभिसंस्थापयामः स्वर्गसंस्तावं हि सामेति । तं ह शिलकः शालावत्यश्चैकितायनं दालभ्यसुवाचाप्रतिष्ठितं वै किल ते दाल्भ्य ! साम यस्त्वेतर्हि ब्रूयान्मूर्द्धा ते विपतिष्यतीति मूर्द्धा ते विपतेदिति । हन्ताहमेतद्भगवत्तो वेदानीति विद्धीति होवाच अस्य लोकस्य का गतिरित्ययं लोक इति होवाच अस्य लोकस्य का गतिरिति न प्रतिष्ठां लोकमतिनयेदिति होवाच प्रतिष्ठां वयं लोकं सामाभिसंस्थापयामः प्रतिष्ठासंस्तावं हि सामेति । तं ह प्रवाहणो जैवलिरुवाचान्तवद्वै किल ते शालावत्य ! साम, यस्त्वेतर्हि ब्रूयान्मूर्द्धा ते विपतिष्यतीति मूर्द्धा ते विपतेदिति हन्ताहमेतद्भगवत्तो वेदानीति विद्धीति होवाच । अस्य लोकस्य का गतिरित्याकाश इति होवाच सर्वाणि ह वा इमानि भूतान्याकाशादेव समुत्पद्यन्त आकाशं प्रत्यस्तं यन्त्याकाशो ह्येवैभ्यो ज्यायानाकाशः परायणम् । स एष परो वरीयानुद्गीथः स एषोऽनन्तः परोवरीयो ह्यस्य भवति परोवरीयसोह लोकान् जयति य एतदेवं विद्वान् परोवरीयां समुद्गीथमुपास्ते । तं हैतमतिधन्वा शौनक उदरशाण्डिल्यायोक्त्वोवाच यावत्त एनं प्रजायामुद्गीथं वेदिष्यन्ते परोवरीयो हैभ्यस्तावदस्मिँल्लोके जीवनं भविष्यति । तथा मुष्मिँल्लोके लोक इति स य एतमेवंविद्वानुपास्ते परोवरीय एव ह्यस्यास्मिँल्लोके जीवनं भवति तथाऽमुष्मिँल्लोके लोक इति लोके लोक इति" उद्गीथस्य देवताऽपि तत्रोक्ता "अथ हैनमुद्गातोपससादोद्गातः या देवतोद्गीथसन्वायत्ता ताञ्चेदविद्वानुद्गास्यसि मूर्द्धा ते विपतिष्यतीति सा भगवानवोचत् कतमा सा देवतेति । आदित्य इति होवाच सर्वाणीह वा इमानि भूतन्यादित्यमुच्चैः सन्तं गायन्ति मैषा देवतोद्गीथमन्वायत्ता ताञ्चेदविद्वानुदगास्यो मूर्द्धा ते व्यपतिष्यत्तथोक्तस्य मयेति"। अत्राकाशादित्यशब्दौ ब्रह्मपरौ आकाशस्तल्लिङ्गादित्यादि" शा०सू०भा०व्यवस्थापितम् ।

उद्गीर्ण त्रि० उद्+गॄ–क्त । १उद्गान्ते २उद्गमिते । "प्रथमादर्शियामेतदुद्गीर्णसुरायुधम्" कुमा० "वलयकुलिशोद्घट्टनोद्गीर्णतोयम्" मेघ० । [गुडाम्रभिः" स्मृतिः

उद्गूर्ण त्रि० उद्+गुरो–क्त । उद्यते उत्तोलिते "उद्गूर्णल

उद्ग्रथित त्रि० उद्+ग्रन्थ–क्त । उत्तोल्य ग्रथिते

उद्ग्रन्थ त्रि० उद्गतोग्रन्थात् निरा०स० । १उन्मुक्ते २बन्धनोन्मुक्ते । उद्+ग्रन्थ–घञ् । ३उन्मोचने पु० ।

उद्ग्रभण न० उद्+ग्रह–ल्युट् वेदे ह्रस्व वा भः । १उद्धृत्य ग्रहणे २ऊर्द्ध विष्टब्ध दाने च "प्रतिमन्त्रञ्चोद्ग्रभणं तस्मिं स्तस्मिन्" कात्या०१६,५,११, भत्वाभावे उद्ग्रहणमप्यत्र । "तस्योद्ग्रहणायेव स्यात्" शत०ब्रा० १४,५,४,१२

उद्ग्राभ पु० उद्+ग्रह–घञ् वा वेदे ह्रस्व भः । १उद्धृत्य ग्रहणे २ऊर्द्ध विष्टब्धदाने च । "वाजस्य माप्रसव उद्ग्राभेणोदग्रभीत्" यजु०१७,९३, "उद्ग्राभेण ऊर्द्ध विष्टब्ध दीयते इद्ग्रभणम् दानम्" वेददी० । भत्वाभावे उद्ग्राहोऽप्युक्तार्थे २वादभेदे च । उद्ग्राहमल्लः ।

उद्ग्राहिणी स्त्री उद्+ग्रह–णिनि ङीप् । पाशाख्यरज्ज्वौ स्वार्थे कन् अतइत्त्वम् । उद्ग्राहणिकाप्यत्र ।

उद्ग्राहित त्रि० उद्+ग्रह–णिच्–क्त । १उपन्यस्ते, २बद्धे ३उदीर्णे, ४प्रत्यायिते, ५प्याहिते च मेदि० ।

उद्ध पु० उद्+हन–अप् नि० । १हस्तपुटे, २वक्षौ, देहवायौ, ३प्रशंसायां ४प्रशस्ते च "पिप्रायाद्रिगुहोपघ्नानुद्धान् संघसमागताम्" भट्टिः । अस्य च प्रशंसावचनतया जातिवाचकेन "प्रशंसावचनैश्च" पा० समासे जातिवाचकस्य पूर्वनिपाते गवोद्धः अजोद्ध इत्यादि "उद्धादयश्च नियतलिङ्गा न तु विशेष्यलिङ्गाः" सि० कौ० ।

उद्घट्टन न० उद्+घट्ट–ल्युट् । उद्घर्षणेन चालने । युच् । उद्घट्टनापि तत्रैवार्थे स्त्री । "तत्रावश्यं वलयकुलिशोद्घट्टनोद्गीर्णतोयम्" मेघ० ।

उद्घन पु० ऊर्द्ध निवेश्य हन्यतेऽत्र उद्+हन–आधारे अप् नि० । काष्ठादितक्षणसाधनेऽधःस्थकाष्ठादौ यदुपरि निधाय काष्ठादिकं हन्यते तत्र । "लौहोद्घनघनस्कन्धा ललितापघनां स्त्रियम्" भट्टिः ।

उद्घर्षण न० उद्+घृष–ल्युट् । इष्टकादिकठिनादि द्रव्यैः गात्रादिमार्ज्जने । "उद्घर्षणं तु विज्ञेयं कण्डूकोटमलापहम्" सुश्रु० "शिरामुखविविक्तत्वं त्वक्स्थस्याग्नेश्च तेजनम् । उद्घर्षणोत्सादनाभ्यां जायेयातामसंशयम्" सुश्रु० । घञ् उद्घर्षोऽप्यत्र पु० ।

उद्घस न० उद्+घस कर्म्मणि अच् । मांसे हारा० ।

उद्घाट पु० उद्घाट्यते प्रच्छादितवस्तु दर्शनार्थमत्र उद्+घट–णिच्–आधारे अच् । प्रच्छादितस्य पण्यादिद्रव्यस्य दर्शनार्थोद्घाटनाधारे राजस्थापिते गृहभेदे (चौकीघर)

उद्घाटक पु'न० ०द्+घट–णिच्–ण्वुल् । कूपात् जलोद्धारणार्थे (अरघट्ट) (घुरना) इति ख्याते यन्त्रभेदे । उद्घाटनकारिणि त्रि० णिनि तत्रैव स्त्रियां ङीप् । "उद्